

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра фізичної реабілітації та медико-біологічних основ фізичного
виховання

Дипломна робота магістра

**з теми: «ОСОБЛИВОСТІ ПРОТІКАННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФІЗИЧНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ЧАСТО РЕЦИДИВУЮЧОМУ ТИПУ ПЕРЕБІГУ
ВИРАЗКОВОЇ ХВОРОБИ ШЛУНКУ І ДВНАДЦЯТИПАЛОЇ КИШКИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи FT1-
M19
спеціальності 227 Фізична терапія,
ерготерапія
Михальська Юлія Анатоліївна

Керівник Христич Т.М. доктор медичних
наук, професор кафедри фізичної
реабілітації та медико-біологічних основ
фізичного виховання

Кам'янець-Подільський - 2020 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИРАЗКОВОЇ ХВОРОБИ ШЛУНКУ І ДВАНАДЦІТИПАЛОЇ КИШКИ	10
1.1 Етіологія і патогенез виразкової хвороби шлунку і дванадцятипалої кишки	10
1.2 Класифікація та діагностика виразкової хвороби шлунку і дванадцятипалої кишки.....	17
1.3 Клінічна характеристика виразкової хвороби шлунку і дванадцятипалої кишки та ускладнення при ній.....	22
РОЗДІЛ 2. ЛІКУВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА ВИРАЗКОВОЇ ХВОРОБИ ШЛУНКУ І ДВАНАДЦІТИПАЛОЇ КИШКИ.....	28
2.1 Медикаментозне лікування виразкової хвороби шлунку і дванадцятипалої кишки.....	28
2.2 Дієтотерапія та фітотерапія виразкової хвороби шлунку і дванадцятипалої кишки.....	33
2.3 Фізіотерапія виразкової хвороби шлунку і дванадцятипалої кишки.....	40
2.4 ЛФК та масаж при виразковій хворобі шлунку і дванадцятипалої кишки.....	46
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВИРАЗКОВОЇ ХВОРОБИ ШЛУНКУ І ДВАНАДЦІТИПАЛОЇ КИШКИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ВІДНОВНОГО ЛІКУВАННЯ.....	50
3.1 Матеріал і методи дослідження.....	54
3.2 Фізична реабілітація хворих на виразкову хворобу шлунку і дванадцятипалої кишки на стаціонарному етапі лікування.....	58
3.3 Фізична реабілітація на амбулаторно-поліклінічному етапі лікування.....	64
3.4 Фізична реабілітація на санаторному етапі лікування.....	69

3.5 Оцінка ефективності фізичної реабілітації при виразковій хворобі шлунку і дванадцятипалої кишки.....	69
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	86

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДПК – дванадцятипала кишка

ВХ – виразкова хвороба

ВХШ – виразкова хвороба шлунку

ВХДК – виразкова хвороба дванадцятипалої кишки

ППП – інгібітори протонної помпи

ІХС – ішемічна хвороба серця

ЛГ – лікувальна гімнастика

ЛФК – лікувальна фізична культура

МКХ – міжнародна класифікація хвороб

НПЗЗ – нестероїдні протизапальні засоби

Нр (H. pylori) – *Helicobacter pylori*

РГГ – ранкова гігієнічна гімнастика,

СМС – синусоїдальних модульованих струмів

СОШ –слизова оболонка шлунку

УФО – ультрафіолетове опромінення

ФГДС – фіброгастродуоденоскопія

ЦНС – центральна нервова система

ВСТУП

Актуальність дослідження. У структурі поширеності хвороб серед дорослого населення України в 2016 р. перше місце займають хвороби системи кровообігу (37,16%), друге місце посіли хвороби органів дихання, частка яких склала 13,12%, третє місце належить хворобам органів травлення (10,49%) [68, с. 70].

Захворювання органів травлення займають значне місце в патології внутрішніх органів і мають тенденцію до зростання. У загальній структурі захворювань органів травлення провідне місце займає патологія шлунку і дванадцятипалої кишки. Приблизно у 60-70% дорослих людей формування виразкової хвороби, хронічного гастриту, дуоденіту починається в дитячому і підлітковому віці, але особливо часто вони спостерігаються в молодому віці.

Виразкова хвороба шлунку (ВХШ) та дванадцятипалої кишки (ДПК) одне із найбільш розповсюджених захворювань шлунково-кишкового тракту, на яке хворіють переважно особи молодого та працездатного віку (Ю.А. Филиппов, 2000; Н.В. Харченко, 2003; О.Я. Бабак, 2003; В.Г. Передерій, 2003). Виразкова хвороба шлунку (ВХШ) і дванадцятипалої кишки (ДПК) вражає переважно людей у найбільш працездатному віці – від 20 до 50 років, і є не тільки медичною, але й соціальною проблемою [1,7].

ВХШ і ДПК (пептична виразка за 10 МКХ) – хронічне рецидивуюче захворювання з утворенням виразок у слизовій оболонці шлунку (СОШ) або ДПК, яке має схильність до прогресування.

Виразкова хвороба (ВХ) залишається однією із важливих проблем сучасної медицини. На неї страждають 6,0-10,0% населення розвинених країн, а смертність коливається від 6 до 9,7 на 100 тис. населення. В Україні захворюваність на виразкову хворобу залишається високою і згідно статистичним даним, зареєстровано близько 5 млн. хворих [1, 52].

ВХ шлунку і дванадцятипалої кишки є розповсюдженим захворюванням, яким страждають в основному особи молодого та середнього

віку. Досить часто в цьому віці виникають важкі ускладнення, які потребують оперативного втручання [12, с.285].

Для України характерною є висока захворюваність та частота рецидивування (20-25%), в порівнянні із європейськими країнами. Щорічно вперше вона діагностується у 70 тис. осіб, при цьому кожен другий лікується в стаціонарі. Зростає кількість пацієнтів, в тому числі працездатного віку, які потребують профілактики, медичної допомоги та реабілітації (Зарянський М. В., Семенів В. О., 2012).

У вивченні ВХ накопичений значний досвід, є достатньо даних, присвячених проблемі медикаментозного, оперативного лікування ВХ [23, 30, 52] та призначенню й використанню окремих засобів фізичної реабілітації – ЛФК, лікувального масажу, фізіотерапії, та є поодинокі роботи, які присвячені поєднаному призначенню засобів фізичної реабілітації з урахуванням періоду хвороби [43, 57]. Тим часом багато аспектів цієї проблеми до теперішнього часу не вирішено. Зокрема, дуже актуальними є питання застосування засобів фізичної реабілітації в комплексному лікуванні цього захворювання.

За останні роки розробляються і впроваджуються нові методи лікування, фізичної реабілітації і профілактики ВХ із врахуванням механізмів шлункової секреції і причетності Н. руйогі в патогенезі та рецидивування захворювання (Л.І. Аруїн, 2000; Б.З. Чижин, 2001; О.Я. Бабак, 2003; В.І. Передерій, 2003; В.Г. Івашкін, 2003; N.Chiba, 2000; A.T. Lassen, 2001).

За останнє десятиріччя тенденції розвитку медицини України характеризуються певними успіхами становлення реабілітаційного напрямку, цільовим спрямуванням якого було й залишається поетапне, відновне комплексне лікування патологічних процесів, захворювань й ушкоджень організму людини [25, с. 113].

Фізична реабілітація є частиною комплексної терапії яку успішно поєднують з медикаментозною терапією, з різними фізіотерапевтичними методами лікування, застосовуючи методи заохочення, профілактики,

лікування, реабілітації, внаслідок чого покращується фізичний, психологічний, емоційний і соціальний стан індивіда [60, с. 87].

В Україні триває період перебудови сучасної медицини до міжнародних вимог, зокрема триває реорганізація надання медичних послуг та впровадження мультидисциплінарного підходу із залученням фахівців з немедичною освітою, зокрема фахівців фізичної реабілітації (фізичних терапевтів) [28, с. 39].

Слід зазначити, що з кожним роком фізична реабілітація набуває все більшого поширення у всіх галузях, чому сприяє заснована у 2007 році Українська Асоціація фахівців фізичної реабілітації, яка визначила новий етап розвитку фізичної реабілітації в Україні. Організація Асоціації – це спроба заохочувати та запроваджувати високі стандарти реабілітаційної діяльності, освіти та практики, створення єдиного загальноукраїнського інформаційного середовища, партнерства та співпраці з владою, національними та міжнародними організаціями [27, с. 4; 61, с. 241].

Лікування даного захворювання потребує грамотної інтерпретації сучасних методів діагностики і необхідності використання останніх досягнень в галузі відновного лікування [50,56,70].

Об’єкт дослідження – виразкова хвороба шлунку та дванадцятипалої кишки.

Предмет дослідження – вплив засобів фізичної реабілітації на протікання захворювання при часто рецидивуючому перебігу ВХШ і ДПК.

Мета дослідження – проаналізувати розкрити особливості застосування фізичної реабілітації при часто рецидивуючому перебігу ВХШ і ДПК.

Завдання роботи:

1. Вивчити та проаналізувати спеціальну літературу з проблеми застосування засобів фізичної реабілітації при ВХШ і ДПК.
2. Розкрити етіопатогенез та клінічну характеристику ВХШ і ДПК.
3. Обґрунтувати лікувальну дію дієтотерапії, фітотерапії, ЛФК, лікувального масажу та фізіотерапії при ВХШ і ДПК.

4. Охарактеризувати методи оцінки ефективності фізичної реабілітації при часто рецидивуючому перебігу ВХШ і ДПК.

Методи дослідження:

Для вивчення ефективності фізичної реабілітації у хворих з часто рецидивуючим перебігом ВХШ і ДПК нами застосовувалися: аналіз і узагальнення сучасних літературних джерел, аналіз історій хвороб і амбулаторних карт хворих, загальноклінічні дослідження, ФГДС, дослідження кислотності шлункового вмісту (методом внутрішньошлункової рН-метрії), гістологічне дослідження, швидкий уреазний тест та методи математичної статистики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблена методика фізичної реабілітації може бути використана у лікувально-профілактичних установах, а також у навчальному процесі для підготовки фахівців з фізичної реабілітації з дисципліни «Клінічний реабілітаційний менеджмент при захворюваннях внутрішніх органів».

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались та отримали схвалення на II Міжнародній науково-практичній конференції «Фізична культура і спорт: досвід та перспективи», 4-5 квітня 2019 року, м. Чернівці, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича та щорічній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2019 році Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Публікації

1. Михальський А.В., Михальська Ю.А. Особливості проведення фізичної терапії виразкової хвороби шлунка і дванадцятипалої кишки на різних етапах реабілітації. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини* / [ред. кол.: І.І. Стасюк (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Випуск 11. С. 246-253.

2. Михальський А.В., Молев В.П., Михальська Ю.А. Сучасні підходи до реабілітації хворих із захворюваннями внутрішніх органів. *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Фізична культура*. 2019 Січ 29;31: 178 с. Випуск 31. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» С. 85-90.

3. Михальський А.В., Михальська Ю.А., Молев В.П. Психолого-педагогічні умови етичних і деонтологічних аспектів діяльності фізичного терапевта. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини* / [ред. кол.: Єдинак Г.А. (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. Випуск 15. С. 66-70.

Структура роботи. Роботу викладено на 78 сторінках основного тексту. Вона містить 8 таблиць. Дипломна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку 72 використаних літературних джерел і додатків.

ВИСНОВКИ

Хвороби органів травлення займають одне з провідних місць в структурі соматичної патології і є серйозною медико-соціальною проблемою зважаючи на високу їх поширеність.

Фізична терапія при ВХШ і ДПК відіграє важливу роль для повного відновлення людини після перенесеного захворювання і є невід'ємною, складовою частиною реабілітаційних заходів. Її основною метою є розвиток тривалого періоду ремісії захворювання.

Диференційовано проведені з урахуванням типу перебігу, фази хвороби і типу секреції лікувально-профілактичні заходи сприяють підвищенню ефективності засобів фізичної реабілітації при захворюваннях шлунку.

Фізична реабілітація ВХШ і ДПК має проводитися з урахуванням відповідних методичних та організаційних принципів. Основні із них наступні:

- Реабілітаційні заходи мають розпочинатись як можна раніше, при перших проявах хвороби і процес реабілітації має здійснюватись безперервно, аж до досягнення максимального відновлення здоров'я;
- Реабілітація на всіх етапах має проводитись послідовно і з урахуванням спадкоємності;
- Реабілітаційні заходи необхідно проводити з урахуванням індивідуальних особливостей особистості і властивих даному індивіду перебігу патологічного процесу;
- Виконання реабілітаційних заходів має бути комбінованим, що передбачає використання різноманітних впливів: медикаментозного, фізіотерапевтичного, психотерапевтичного і т.п.

Позитивних успіхів в проведенні реабілітаційних заходів можна досягти лише при повному дотриманні перерахованих принципів і до того ж на всіх етапах реабілітації.

1. Отримані нами результати обстежень вказують на те, що всі пацієнти

які пройшли повний курс комплексного лікування на стаціонарному або амбулаторно-поліклінічному етапі відновного лікування дало позитивні результати. Відбулось усунення основних симптомів хвороби, спостерігалась позитивна ендоскопічна динаміка у вигляді повного рубцювання виразкового дефекту або суттєвого зменшення розмірів виразки. Застосування потрійної схеми антихелікобактерної терапії сприяло високій ерадикації *H. Pylori*. Комплексне лікування сприяло також майже повній нормалізації показників шлункової секреції.

2. Тривале спостереження (1 рік) за хворими обох груп дало можливість порівняти результати лікування за одноетапною і трьохетапною схемою.

Отримані дані спостереження за хворими показують, що через 1 рік у хворих, які пройшли лікування за трьохетапною схемою, стан кислотоутворення в тілі шлунку натщесерце залишився в межах норми і був достовірно нижчий, відповідно $1,28 \pm 0,08$ і $1,58 \pm 0,07$ ($p < 0,05$) ніж до лікування. Стимульоване кислотоутворення перебувало на верхній межі норми.

Аналогічні спостереження за пацієнтами, які пройшли одноетапну схему лікування показали, що через 1 рік показники кислотоутворення в тілі шлунку достовірно не відрізнялись від таких до початку лікування.

Отже, пролонговане лікування упродовж 9 місяців, включаючи і санаторний етап лікування, сприяє більш тривалому збереженню кислотовидільної функції шлунку в межах норми, на відміну від одноетапного лікування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аспекты диагностики и лечения Н. рупогі ассоциированных заболеваний: практический опыт восточного и западного регионов Украины / А.Е. Дорофеев [и др.]. *Сучасна гастроентерологія*. 2012. № 6 (68). С. 22–26.
2. Барановский А.Ю. Реабилитация гастроэнтерологических больных в работе терапевта и семейного врача. СПб. : Фолиант, 2001. 416 с.
3. Бондар Т. В. Клініко-фізіологічне обґрунтування застосування лікувальної фізичної культури в реабілітації хворих на виразкову хворобу шлунка та дванадцятипалої кишки. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. № 9. С. 16–18.
4. Бурчинский Г.И., Дегтярева И.И. Соотношение факторов агрессии и защиты у больных язвенной болезнью // Тез. докл. XIX съезда терапевтов. 1987. Т. 2. С. 124–125.
5. Бутов М.А. Об этиологии и патогенезе язвенной болезни. *Эксперимент и клин. гастроэнтерология*. 2003. № 5. С.5–9.
6. Внутрішні хвороби. Підручник для студентів стоматологічних факультетів ; за заг. ред. М. С. Расіна. Полтава. ЧФ «Форміка», 2002. 344 с.
7. Гастроентерологічна допомога населенню України : основні показники здоров'я та ресурсне забезпечення у 2011 році / Ю.М. Степанов, І.Ю. Скирда. *Гастроентерологія*. 2013. № 1. С. 8–11.
8. Гастроэнтерология и гепатология : учебное пособие / С.С. Бацков; под ред. С.С. Алексанина; Всерос. центр экстрен. и радиац. медицины им. А.М. Никифорова МЧС России. СПб. : Политехника-сервис, 2014. 260 с.
9. Гребнев А. Л. Пропедевтика внутренних болезней : учебник. 5-е изд., перераб. и доп. М. : Медицина, 2001. 592 с.
10. Григорьев П.Я., Яковенко А.В. Клиническая гастроэторология. М. : Медицинское информационное агентство, 2004. 768 с.

11. Григорьев П.Я., Яковенко Э.П., Яковенко А.В. с соавт. Пилорический геликобактериоз: диагностика и лечение. *Лечащий врач*. 2002. № 6. С. 3–9.
12. Григус І. М. Лікування та медикаментозна реабілітація осіб із хворобами оперованого шлунка. *Проблеми екологічної та медичної генетики і клінічної імунології*: зб. наук. праць. Київ; Луганськ; Харків. 2000. Вип. 5 (31). С. 285–290.
13. Громнацкий Н.И. Внутренние болезни : Учебник для студентов медицинских вузов. М. : Издательство «Медицинское информационное агентство», 2010. 688 с.
14. Губачев Ю.М., Иовлев Б.В., Карвасарский Б.Д. Эмоциональный стресс в условиях нормы и патологии человека. Л. : Медицина, 1976. 216 с.
15. Губергриц А.Я., Линецкий Ю.В. Лечебное питание : справ. пособие. 3-е изд. К. : Вища шк. Головное изд-во, 1989. 398 с.
16. Диетология. 4-е изд. ; под ред. А. Ю. Барановского. СПб. : Питер, 2012. 1024 с.
17. Дубровский В.И. Лечебная физическая культура (кинезотерапия) : Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., стер. М. : Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2001. 608 с.
18. Епифанов В.А. Лечебная физическая культура : учеб. пособие для мед. вузов. М. : ГЭОТАР-Медиа, 2006. 567 с.
19. Епифанов В.А. Лечебная физическая культура и массаж : Учебник. М. : ГЭОТАР-МЕД, 2004. 560 с.
20. Ибатов А.Д., Пушкина С.В. Основы реабилитологии : учеб. пособие. М. : ГЭОТАР-Медиа, 2007. 153 с.
21. Ивашкин В.Т., Лапина Т.Л. Гастроэнтерология: национальное руководство. М. : ГЭОТАР-Медиа, 2008. 704 с.
22. Калмикова Ю. С. Комплексна фізична реабілітація при виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки. Харків : ХДАФК, 2013. С. 35.

23. Калмиков С. А. Фізична реабілітація при захворюваннях органів травлення : навчальний посібник. Харків : Панов А. М., 2016. 222 с.
24. Катеренчук І.П., Циганенко І.В., Ткаченко Т.І. Фактори агресії і захисту у хворих на виразкову хворобу дванадцятипалої кишки. *Галицький лікарський вісник*. 1987. Т. 7. № 3. С. 52–54.
25. Клапчук В.В. Фізична реабілітація в Україні : актуальні проблеми сьогодення. *Актуальні проблеми фізичної реабілітації, спортивної медицини та адаптивного фізичного виховання*. 2014. С. 113–115.
26. Князева Л. И., Князева Л. А., Горяйнов И. И. Внутренние болезни. Учебник для студентов медицинских вузов. Издание четвертое, дополненное и переработанное. Курск, 2013. 624 с.
27. Кобелєв С.Ю. Історія розвитку Української Асоціації фахівців фізичної реабілітації. *Бюлетень Української асоціації фахівців фізичної реабілітації*. 2009. №1. С. 3–5.
28. Кобелєв С.Ю. Перспектива розвитку фізичної терапії у системі охорони здоров'я України. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 5. С. 39–42.
29. Козубенко Ю. Л., Буц М. А. Лікувальна фізична культура : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький : Домбровська Я.М., 2017. 170 с.
30. Маев И.В. Язвенная болезнь. М. : Миклош, 2009. 428 с.
31. Маколкин В.И., Овчаренко С.И. Внутренние болезни : Учебник. М. : Медицина, 2005. 592 с.
32. Машковский М.Д. Лекарственные средства. М. : Новая волна, 2012. 1216 с.
33. Медична та соціальна реабілітація : Навчальний посібник ; за заг. ред. І.Р. Мисули, Л.О. Вакуленко. Тернопіль : ТДМУ, 2005. 402 с.
34. Мелешков В. А. Значение основного средства физической реабилитации в лечении язвенной болезни. *Здоров'я людини, фізична реабілітація, фізична рекреація та медико-біологічні аспекти фізичної*

культури та спорту ; матеріали XV Міжнародна науково-практична конференція. Харків, 2015. С. 218–220.

35. Милюкова И.В., Евдокимова Т.А. Лечебная физкультура ; под ред. Т.А. Евдокимовой. СПб. : Сова; М. : Изд-во Эксмо, 2003. 862 с.

36. Михалюк Є.Л., Черепок О.О., Малахова С.М., Волох Н.Г. Вибір і застосування фізіотерапевтичних методів та курортних факторів при фізичній реабілітації хворих з патологією органів травлення та нервової системи. Навчальний посібник. ЗДМУ, 2016. 92 с.

37. Мухін В.М. Фізична реабілітація. Київ : Олімпійська література, 2005. 471 с.

38. Окороков А.Н. Диагностика болезней внутренних органов : Т. 1. Диагностика болезней органов пищеварения. М. : Мед. лит., 2003. 560 с.

39. Окороков А.Н. Лечение болезней внутренних органов. Руководство в 4-х томах. Москва, 2000. 466 с.

40. Основи фізичної реабілітації : навч. посіб. / О.В. Бісмак, Н.Г. Мельнік. Х. : Вид-во Бровін О.В., 2010. 120 с.

41. Основи фізичної реабілітації : навчальний посібник ; за заг. ред. Л.О.Вакуленко, В.В.Клапчука. Тернопіль : ТНПУ, 2010. 234 с.

42. Пархотик И.И. Физическая реабилитация при заболеваниях органов брюшной полости : монография. Киев : Олимпийская литература, 2003. 224 с.

43. Пешкова О.В. Фізична реабілітація при захворюваннях внутрішніх органів : навч. посібник. Харків : СПДФО Бровін О.В., 2011. 312 с.

44. Пирогова Л.А., Улащик В.С. Кинезотерапия и массаж в системе медицинской реабилитации : Учеб. пособие. Гродно, 2004. 242 с.

45. Пропедевтика внутрішніх хвороб з доглядом за терапевтичними хворими ; за заг. ред. А.В.Єпішина. Тернопіль : Укрмедкнига, 2001. 763 с.

46. Рысс Е.С., Масевич Ц.Г., Фишзон-Рысс Ю.И. Заболевания органов пищеварения. СПб. : Мединформагентство, 1995. 399 с.

47. Рысс Е.С., Звартау Э.Э. Фармакотерапия язвенной болезни СПб. : Невский диалект, 1998. 253 с.
48. Самсон Е.И., Триняк Н.Г. Лечебная физкультура при заболеваниях желудка и кишок. К. : Здоровья, 1983. 64 с.
49. Самсон Е.И. Этапное лечение и реабилитация больных язвенной болезнью. К. : Здоровья, 1979. 159 с.
50. Свінцицький А.С. Діагностика та лікування поширених захворювань органів травлення. К. : ТОВ «ДЕГ ЛТД», 2004. 240 с.
51. Серебряна Л.А. Реабилитация больных с патологией органов пищеварения. К. : Здоров'я, 1989. 168 с.
52. Середюк Н.М., Вамалюк І.П., Стасишин О.С. Внутрішня медицина. Терапія : [підручник для вищ. медич. навч. закладів]. К. : Медицина, 2007. 448 с.
53. Справочник по диетологии ; под. ред. А.А. Покровского, М.А. Самсонова. М. : Медицина, 1981. 704 с.
54. Стародуб Є.М., Самогальська О.Е., Шостак С.Е. Алгоритми діагностики і лікування захворювань органів травлення. Т. : Укрмедкнига, 2004. 164 с.
55. Степашко М. В., Сухостат Л. В. Масаж і лікувальна фізкультура в медицині : підруч. К. : Медицина, 2006. 287 с.
56. Ткач С.М., Николаева А.П. Современные подходы к лечению язвенной болезни. *Острые и неотложные состояния в практике врача.* 2008. № 2/1. С. 5–7.
57. Федорів Я.-Р.М. Основи фізіотерапії : навч. посібник. Львів : Видавничий дім «НАУТІЛУС», 2004. 464 с.
58. Физическая реабилитация : учебник / под общ. ред. С.Н. Попова. Изд. 2-е, перераб. доп. Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. 603 с.
59. Физическая реабилитация : Учебник для студентов высших учебных заведений ; под общей ред. проф. С. Н. Попова. Изд. 3-е. Ростов н/Д. : Феникс, 2005. 608 с.

60. Футорний С.М. Сучасний стан та актуальні проблеми фізичної реабілітації в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2016. Випуск 02 (69). С. 84–88.
61. Харченко С. Сучасний стан фізичної реабілітації в Україні. *Фізична культура і спорт та фізична реабілітація в сучасному суспільстві* : збірник наукових праць X Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2017. С. 238–241.
62. Хвороби органів травлення (діагностика і лікування) : навч. посіб. / П.Я. Григор'єв, Е.М. Стародуб, Е.П. Яковенко та ін. Т. : Укрмедкнига, 2000. 448 с.
63. Ходасевич Л.С., Гончарова Н.Д. Конспект лекцій по курсу частной патологии. М. : Физическая культура, 2005. 347с.
64. Хорошева Т.А., Епихина Т.П. Физическая реабилитация : учебн.-методическое пособие. Тольятти : ТГУ, 2010. 223 с.
65. Циммерман Я.С. Гастроэнтерология. М.: ГЭОТАР-Медиа, 2012. 780 с.
66. Чабаненко С.Н. Массаж при заболеваниях органов пищеварения. М. : Вече, 2004. 176 с.
67. Частная фармакотерапия : учебное пособие ; под. ред. Г.Н. Пономаренко. М. : ОАО «Издательство «Медицина», 2005. 744 с.
68. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України 2016 рік. МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». Київ, 2017. 516 с.
69. Язяовецький В.С., Верич Г.Є., Мухін В.М. Основи фізичної реабілітації : навч. посібник. Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2004. 238 с.
70. Grygus I., Bondar T. Uzasadnienie poszpitalnej rehabilitacji chorych na wrzodową chorobę żołądka i dwunastnicy. *Journal of Health Sciences*, 2013. 3(16). P. 239–244.

71. Piper D., Tennant C.: Stress and personality in patients with chronic peptic ulcer. *J Clin Gastroenterol* 1993. 16. P. 211–214.

72. Rollan A. et al. The long-term reinfection rate and the course of duodenal ulcer disease after eradication of *Helicobacter pylori* in a developing country. // *Am. J. Gastroenterol.* 2000. Vol. 5. P. 50–56.